

Доц. м-р Владимир Јаневски
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за музичка уметност
Оддел за етнокореологија

ФОРМИ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ИГРАОРНИ ОБРАСЦИ

Апстракт: Формите во македонските играорни обрасци можат да се проследат во неколку системи и тоа: едноставни, малку сложени и сложени играорни форми. Во Македонија според класификацијата ората поделени се во обредни игри и соборски ора. Обредните игри главно имаат едноставни играорни форми, додека соборските се со малку сложени или сложени форми во изразувањето.

Клучни зборови: форма, облик, играорен образец, чекор, украс, орнамент..

Потребата да се следат трендовите во етнокореологијата се јавува се повеќе и позасилено од фактот дека се повеќе се појавуваат кадри заинтересирани за проблематиката на народните ора. Сложеноста на еден играорен образец може да се следи од неколку аспекти, а главно преку формата на играорниот образец. На оваа тема во Македонија има малку пишувано, односно до сега голем дел од авторите ги обработувале орските примери но не навлегувале во суштината на играорниот образец или неговата методичност. Авторите: Јанковиќ,¹ Пајтонџиев,² Димовски,³ Дунин и Вишниски⁴ во нивните студии дале сеопфатни податоци за македонското традиционално играње но не ја обработувале внатрешната суштина на играорниот образец, во смисла што содржи еден

¹ Јанковиќ Љубица, Даница, *Народне игре* I, Београд 1934; Јанковиќ Љубица, Даница, *Народне игре* II, Београд 1937; Јанковиќ Љубица, Даница, *Народне игре* III, Београд 1939; Јанковиќ Љубица, Даница, *Народне игре* IV, Београд 1948.

² Пајтонџиев Ганчо, *Македонски народни ора*, Македонска книга, Институт за фолклор кн. 1 (орска народна традиција), Скопје 1973.

³ Димоски Михаило, *Македонски народни ора: од репертоарот на ансамблот за народни песни и игри "ТАНЕЦ"* - Скопје, Наша книга, Институт за фолклор 1977, (орска народна традиција кн. 2)

⁴ Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински Станислав, *Ората во Македонија*, сценски дел Танец, Скопје 1995.

играорен образец и каква е неговата форма. Од друга страна пак авторите кои пишувале во соседните земји за традиционалната игра или сценско уметничките аспекти на играта, повикувајќи се многу често на игрите на народите, поточно карактерните игри оставиле записи слични на предходните автори. Следејќи ги овие автори можеме да забележиме дека во танцовата уметност, поточно балетската уметност за разложеноста на чекорите и украсите најчесто се користи дескриптивниот метод, поткрепен со француската терминологија.⁵ Бугарските автори кои работеле на проблематиката методика на ората исто така се придржуваат на дескриптивниот метод, поточно даваат опис на чекорите, украсите и целокупниот играорен образец.⁶ Авторката Илиева во бугарската анализа за теоријата на орската традиција мошне структурално има навлезено во проблематиката, и ја поставува формалната анализа.⁷

Во последните години има тенденција да се работи на методиката на народните ора, при што до сега е направен обид и анализа на техничките позиции, како и формите и облиците на играорниот репертоар во Македонија.⁸ Оваа потреба е се позголемена од фактот дека се повеќе се појавува едуциран кадар во земјата кој методиката на настава ја применува во играорните ансамбли. Мораме да напоменеме дека обиди за методичност на народните ора се појавувала и кон крајот на XX век, и повеќе автори на Балакнот.⁹

Што би било дефиниција за форма: *Секој чекор заедно со украсувањата претставуваа одредена форма. Кога би требало да се објасни, што е чекор: секое пренесување на тежината на нозете од една на друга, претставува чекор. Украсувањата или орнаметирањата на нозете, рацете или главата се моменталните движења во воздухот. Заедничкиот склоп на чекорот и украсот го дефинираат или содржат играорниот образец.*

⁵ Macura Zorka, *Scensko nacionalne igre*, Baletska skola "Lujo Davico", Beograd 1980.

⁶ Дженев Кирил – Харалампиев Кирил, *Теория за строежа на движенијата в българската народна хореография*, Наука и искуство, София 1965; Янакиев Йордан, *Български танцов егзарсис*, Благоевград 2000; Петров Петър, *Характерни танци*, Благоевград 2000.

⁷ Илиева Анна, *Теория и анализ на фолклорниот танц*, Принципи на формообразоването в българскиот танцов фолклор, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София 2007.

⁸ Јаневски Владимир, *Методика на настава по народни ора*, *Зборник на трудови*, Илинденски денови, Битола 2009; Јаневски Владимир, *Форми и облици во македонскиот играорен репертоар*, *Зборник на трудови V*, Илинденски денови, Битола 2013.

⁹ Maletic Ana, *Pokret i ples, Metodika suvremenog plesnog odgoja*, Zagreb; Pavlic M. Ravijola, *Narodne igre*, Sarajevo 1976; Ivancan Ivan, *Folklor i scena*, Prirucnik za rukovodioce folklornih skupina, Zagreb 1971; Ivancan Ivan, *Problemi scenske primjene folklor*, *Македонски фолклор II/3-4*, Скопје 1969, стр. 391- 395.

Начинот на одредувањето на сложеноста на формите системски можеме да ги одредиме со $A+B+V+\dots$. Во македонскиот играорен репертоа се сретнуваат орски примери со: *едноставни форми*, *малку сложени форми* и *сложени форми*. Едноставните форми можеме да ги запишуваме со $A+A+A+\dots$, малку сложените со $A+B$ и сложените форми со $A+B+V+G+\dots$

Во глобална смисла во Македонија можеме да ги согледаме формите според класификацијата на народните ора и тоа: *соборски ора* и *обредни игри*.¹⁰ Формата на обредните игри најчесто е едноставна и се движи во системот на $A+A$, поточно играорните примери од Ѓурѓовденските игри кај Мијаците од Река се карактеризираат со обичен преплет, кој се движи во по пат на кружница во изведба на ороводна песна. Пример за едноставни форми се сретнуваат и кај Водичарките од селото Булачани, Скопска Блатија, поточно во обредното пеење за мало дете, Водичарките во затворен круг околу детето изведуваат потскоци префрлајќи ја тежината од десната на левата нога. Во оваа смисла треба да се напоменат и обредните игри на Русалиите од пределот Бојмија, кој со двете обредни игри *алајот* и *кушијата* ја карактеризираат обредноста на другите соборски ора. Орото *алај* или *маршот* како што се нарекува во некои села има едноставна играорна форма составена од синхронизирани движења, додека другото обредно оро *кушијата* или *трчаникот* имаат исто така едноставна форма на ситни основни потскоци во форма на затворен круг. Мошне интересен податок имаме забележано кај Мијаците од Река, за време на свадбената церемонија, поточно за време на венчавката во центарот на црковниот објект, зетот, невестата, кумот, побратимите и најблиските од фамилијата фатени под рака по пат на кружница со бавни движења изведуваат обредно оро со едноставна играорна форма со приклонување на нозете една кон друга во прва позиција.

Примери за едноставни играорни форми можеме да видиме и кај Лазарските обредни поворки од пределот Славиште, село Луке и исто така кај Лазарките од Струшко Поле. Едноставни играорни форми се сретнува и во обредите кај *кумстарките* во Долна Река при изведбата на обредите за Водици.

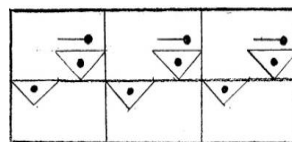
¹⁰Јаневски Владимир, Етнокореолошки карактеристики на македонските народни ора (по избрани примери), Институт за фолклор “Марко Цепенков” – Скопје, Орска и инструментална народна традиција, книга 9, Скопје 2013. (стр. 12-13)

Соборските ора се карактеризираат со: *малку сложена форма* и *сложена форма*. Ора со малку сложена форма најчесто имаат ороводните песни а кои се играат од типот на лесното и го имаат системот на А+Б. Ора од овој тип се: *лесното, правото, рамното, дус, тешкото, турското* итн. Соборските ора со сложена форма се во системот А+Б+В+Г... и овие ора се карактеризираат со сложени играорни образци. Вакви примери имаме речиси во сите играорни подрачја, но сепак во Источното играорно подрачје, орска традиција е многу побогата во однос на западот и оттука анализирајќи ги примерите можеме да согледаме дека истокот е многу побогат со сложени играорни форми. Ора со сложени играорни форми би ги издвоиле: *крстач, потрчулка, малешевка, потрчано, црногорка, чучук, ситна лиса, горно селско, пуштено, машкото, чангулово, поступано, пембе, женско крстено* итн.

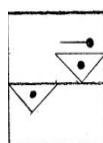
Во традицијата на македонското играње треба да се напомене дека многу често се случува играорниот образец, со едноставни или сложени форми да не коинцидира со музичката фраза, но сепак метроритмичката структура да остане во рамките на играорниот пример и да се изведува паралелно.

Согледувајќи и анализирајќи ги формите може слободно да се каже дека Македонија има многу повеќе сложени форми, отколку едноставни форми а со тоа се добива впечаток на простор со богато развиена култура на играње и негување на традиционалните вредности.

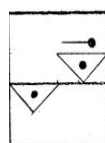
ПРИМЕРИ НА ИГРАОРНИ ФОРМИ:

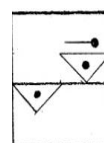
Форма А+А+А

Форма А

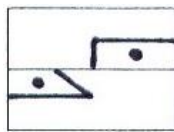
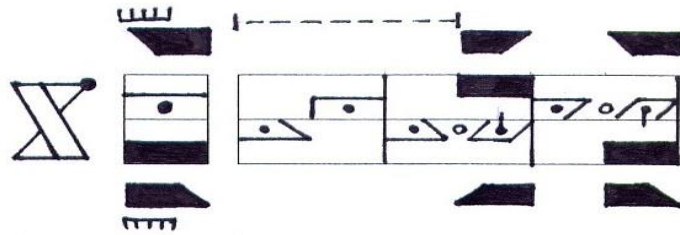

Форма А

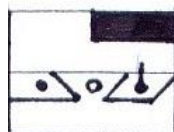

Форма А

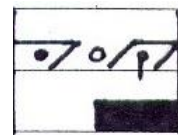
1. пример за едноставна играорна форма (преплет)

Форма А

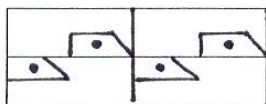
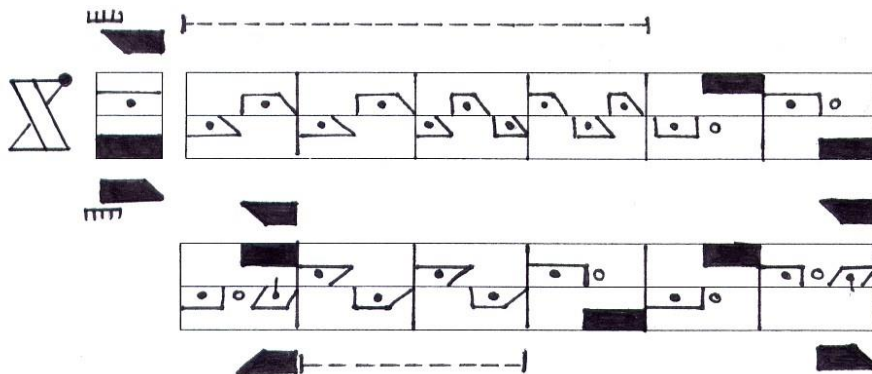

Форма Б

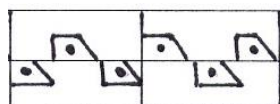

Форма Б

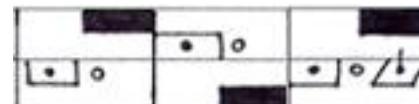
2. Пример за малку сложена играорна форма (тип на лесното)

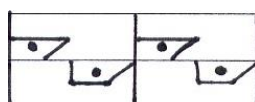
Форма A+A

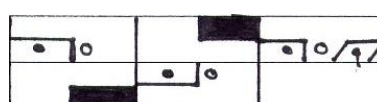
Форма Б+Б

Форма B+B+B

Форма A+A

Форма B+B+B

3. Пример за сложена играorna форма (потрчано)

ЛИТЕРАТУРА:

- Димоски Михаило, *Македонски народни ора: од репертоарот на ансамблот за народни песни и игри ``ТАНЕЦ``*- Скопје, Наша книга, Институт за фолклор 1977, (орска народна традиција кн. 2)
- Дженев Кирил – Харалампиев Кирил, *Теория за строежа на диженията в българската народна хореография*, Наука и искусство, София 1965;
- Иванчиќ, Д. Елзи, Вишински Станимир, *Ората во Македонија*, сценски дел Танец, Скопје 1995.
- Ivancan Ivan, *Folklor i scena*, Prirucnik za rukovodioce folklornih skupina, Zagreb 1971;
- Ivancan Ivan, *Problemi scenske primjene folklore*, *Македонски фолклор* II/3-4, Скопје 1969, стр. 391- 395.
- Илиева Анна, *Теория и анализ на фолклорниот танц*, Принципи на формообразоването в българскиот танцов фолклор, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София 2007.
- Јаневски Владимир, *Методика на настава по народни ора*, *Зборник на трудови*, Илинденски денови, Битола 2009;
- Јаневски Владимир, *Форми и облици во македонскиот играорен репертоар*, *Зборник на трудови V*, Илинденски денови, Битола 2013.
- Јаневски Владимир, *Етнокореолошки карактеристики на македонските народни ора* (по избрани примери), Институт за фолклор “Марко Цепенков” – Скопје, Орска и инструментална народна традиција, книга 9, Скопје 2013.
- Янакиев Йордан, *Български танцов егзарсис*, Благоевград 2000;
- Јанковић Љубица, Даница, *Народне игре I*, Београд 1934;
- Јанковић Љубица, Даница, *Народне игре II*, Београд 1937;
- Јанковић Љубица, Даница, *Народне игре III*, Београд 1939;
- Јанковић Љубица, Даница, *Народне игре IV*, Београд 1948.
- Macura Zorka, *Scensko nacionalne igre*, Baletska skola “Lujko Davico”, Beograd 1980.
- Maletic Ana, *Pokret I ples*, *Metodika suvremenog plesnog odgoja*, Zagreb;

- Пајтонциев Ганчо, *Македонски народни ора*, Македонска книга, Институт за фолклор кн. 1 (орска народна традиција), Скопје 1973.
- Pavlic M. Ravijola, *Narodne igre*, Sarajevo 1976;
- Петров Петър, *Характерни танци*, Благоевград 2000.